

CONSTITUIREA CELUI DE-AL DOILEA CORP AL VOLUNTARILOR ROMÂNI DIN RUSIA - AUGUST 1918 (II)¹

Ocuparea de către voluntari a regiunilor rusești străbătute de căi ferate a izolat uriașele întinderi siberiene, lipsite de alte căi de comunicație și cu o populație foarte redusă, de orice contact cu autoritățile centrale și chiar cu cele guberniale. În aceste zone voluntarii nu au avut nici interesul și nici posibilitatea să pătrundă - cu excepția incursiunilor de urmărire a detașamentelor de partizani -, rămânând cu predilecție pe calea ferată și în localitățile apropiate de magistrala siberiană². O parte din grupările de partizani bolșevici și anarhiști alungate în adâncimea teritoriilor din vecinătatea căii ferate s-au regrupat în detașamente mai bine înarmate dar fără nici o concordanță între ele. Pe lângă stăpânirea de diverse orientări politice pe care au instituit-o dincolo de teritoriile controlate de voluntari, ele au devenit adversarele trupelor naționale mai cu seamă datorită încercărilor permanente de a distruge calea ferată pentru a împiedica transporturile și aprovizionările între occidentul și estul Siberiei. Pericolul pe care îl reprezentau a impus voluntarilor paza atentă a magistralei, a gărilor, podurilor și tunelelor, obligându-i în numeroase cazuri să întreprindă adevărate "expediții de pedepsire" în adâncimea zonelor din vecinătatea liniei ferate.

Dincolo de multiplele și insurmontabilele greutăți generate de vitregia condițiilor specifice Siberiei, a existat și un factor care s-a dovedit avantajos pentru voluntari. Deoarece în aceste regiuni nu existau mari ferme agricole de tipul celor din Rusia europeană, unde proprietarii și statul ar fi fost interesați să-i folosească pe prizonieri la muncă, ei au fost concentrați exclusiv în lagăre amenajate în orașele de pe traseul transiberianului. În acest fel, pentru toți voluntarii, inclusiv pentru români, activitatea de propagandă națională, de recrutare și de organizare a noilor unități a fost mai ușor de realizat decât cea desfășurată în 1917 la vest de Munții Ural. Ca urmare, cehoslovacii și-au putut constitui în toamna anului 1918 a treia divizie a Corpului lor, iugoslavii și polonezii au trecut la rândul lor la organizarea unor regimente proprii, iar numărul românilor a sporit considerabil în punctele de concentrare de la Samara, Celeabinsk, Irkutsk și Vladivostok³.

La Samara, în numai două săptămâni, s-a organizat un batalion compus din 1300 de voluntari, care - datorită luptelor ce se desfășurau în vara lui 1918 pe cursul mijlociu și inferior al Volgăi - a fost detașat mai spre est, în stația feroviară Kinel, de unde se ramifică linia ferată spre Turkestan. Primul batalion românesc era format îndeosebi din voluntari retrași de la Kiev și din alte centre ale Ucrainei și Rusiei centrale în grupuri atașate Corpului Cehoslovac. Până la organizarea propriu-zisă a corpului voluntarilor

¹ Prima parte a studiului a fost publicată în *Apulum*, XXXVI, p. 449-460.

² Arhiva istorică a Muzeului Național al Unirii Alba Iulia (în continuare A.M.N.U.A.I.): I. Șaiu, *Memoriu*, mss., p. 11, inv. 6658.

³ Loc. cit.: E. Bufnea, *Revoluția de eliberare națională a Transilvaniei (1914-1919)*, mss. dact., p. 223, inv. 6557.

români, batalionul a rămas în subzistența și sub comandamentul cehoslovac, iar companiile și plutoanele sale au fost încadrate cu ofițeri sosiți din Moldova⁴.

La Celeabinsk s-au grupat voluntarii români ce s-au atașat trupelor cehoslovace dispersate pe calea ferată siberiană, până la lacul Baikal, precum și cei sosiți din cele peste 40 de lagăre de prizonieri din Siberia. Deoarece, așa cum relatează bănățeanul Ioan Șaiu, din luna iulie 1918 numărul voluntarilor veniți în grupuri din lagăre "se sporea în fiecare zi într-un mod uimitor"⁵, efectivele românești grupate în oraș au însumat până la sfârșitul anului circa 3.000 de oameni⁶.

În al treilea punct mai important de concentrare, la Vladivostok, s-au retras, după cum s-a văzut, o parte din membrii comisiilor IV și V de recrutare și propagandă, trimise în misiune de la Kiev în vara anului 1917. Sub influența dureroaselor știri despre pacea impusă României, dar și cu speranța că voluntarii vor putea continua lupta pe frontul francez, ei au difuzat în iulie 1918 în lagărele din Siberia și Extremul Orient rusesc un al doilea apel ce cuprindea îndrumări cu privire la concentrarea voluntarilor⁷, redactat de bucovineanul Iorgu Toma, jurist, ziarist și activist remarcabil în lupta pentru emanciparea și unitatea românilor. Prizonierilor din Orientul Îndepărtat li s-a indicat să se îndrepte spre Celeabinsk, unde erau concentrați cei mai numeroși voluntari români și unde sosiseră între timp și o bună parte dintre ofițerii din Samara.

Datorită distanțelor și absenței contactelor permanente și, nu în ultimul rând, sub influența evenimentelor tulburi din Rusia, acțiunile celor trei grupuri ale voluntarilor români au purtat la început amprenta improvizației, manifestându-se unele divergențe și chiar stări conflictuale. Fostul voluntar Ioan Șaiu scrie în amintirile sale că în ce privește constituirea unității din Samara, căpitanul Valeriu Milovan - care de altfel a fost unul dintre cei mai activi ofițeri ai celui de al doilea corp de voluntari români - "avusese neprecauțiunea de a organiza acel batalion pe baze sovietice, adică să nu se facă distincție între ofițer și soldat în ce privește latura socială".

Opunându-se acestei hotărâri "absolut contrară sistemului organic al armatei române", Voicu Nițescu a fost arestat din ordinul lui Milovan și reținut în stare de detenție până la sfârșitul lunii iulie 1918, când a izbutit să plece din Samara la Celeabinsk. Sub influența "spiritului bolșevic" ce domnea printre camarazii lor de la Samara, soldații batalionului din Celeabinsk - arată Șaiu - "ne făceau reproșuri că suntem burghezi și spuneau că preferă a se duce în organizația de la Samara, unde soldatul cu ofițerul sunt la fel echipați, la fel hrăniți și ofițerul se agrăiește frate locotent, camarade sau tovarăș".

Ofițerii din Celeabinsk au intuit în organizarea militară de la Samara un pericol pentru mișcarea voluntarilor români, de natură să genereze nesupunere, anarhie și chiar solidarizarea cu bolșevicii, după exemplul unor grupări de prizonieri de diverse naționalități din alte zone ale Rusiei. S-a reușit în cele din urmă ca batalionul din Samara să fie adus la Celeabinsk și contopit cu cel format acolo, sub comanda unică a energicului sublocotent Ioan Dâmbu, care a fost înaintat cu acest prilej direct la gradul

⁴ *Ibidem*.

⁵ A.M.N.U.A.I.: I. Șaiu, *ms. cit.*, p. 18.

⁶ A.M.N.U.A.I.: E. Bufnea, *Revoluția de eliberare națională a Transilvaniei (1914-1919)*; p. 223.

⁷ Arhivele Naționale București, fond Vasile Stoica, I, dosar 37/1917-1920; A.M.N.U.A.I., imprimat, inv. 4505.

de maior. Valeriu Milovan a fost arestat, iar mai târziu tribunalul militar al Legiunii Române din Siberia l-a supus judecății, fiind absolvit de vină abia în primăvara anului 1920, după sosirea la Vladivostok a Misiunii Române pentru repatrierea voluntarilor și prizonierilor.

Așa cum relatează în continuare Ioan Șaiu și cum o confirmă documentele Corpului Voluntarilor Români, conflictul nu s-a încheiat însă aici. În octombrie 1918, reproșându-i-se arestarea lui Milovan și atitudinea excesiv de autoritară, maiorul Dâmbu a fost ucis de un grup de voluntari răsculați în garnizoana din Celeabinsk, a căror intenție era, după părerea lui Șaiu, de a-i suprima și pe alți ofițeri și chiar pe membrii Comitetului Național Român ce se constituise între timp în oraș. Revolta a fost în cele din urmă potolită, mai ales că marea majoritate a voluntarilor s-a manifestat deschis împotriva practicilor bolșevice, iar șapte răzvrătiți, în frunte cu plutonierul Zaharie Gherman, au fost arestați. După repatriere, aceștia au fost interogați și condamnați de Consiliul de Război din Sibiu sub acuzația de "Conspirație bolșevică, complot armat și asasinat"⁸.

Se resimțea mai ales absența unor directive unitare, coerente și realiste, care să asigure atât înarmarea, echiparea și întreținerea unităților românești, cât și raporturile cu celelalte trupe naționale, cu reprezentanții statelor aliate aflați în Rusia și cu autoritățile ruse. În aceste condiții, la 21 iulie/3 august 1918 a fost convocată "Conferința Națională" a voluntarilor români, în cadrul căreia a luat ființă Comitetul Național Român din Rusia, format din dr. Voicu Nițescu (președinte), Cornel Vaida (secretar) și Nicolae Nedelcu, cărora li s-a adăugat două săptămâni mai târziu și preotul profesor Simion Gocan⁹. A fost al doilea comitet național constituit în afara Transilvaniei și României, primul fiind creat în 30 aprilie 1918 la Paris, sub președinția lui Traian Vuia¹⁰, urmat de Consiliul Național al Unității Române, înființat la Paris sub conducerea lui Tache Ionescu. C.N.R. din Rusia lua ființă ca "organ politic și executiv" al voluntarilor români, fiind recunoscut în această calitate de conducerile politico-militare ale celorlalte naționalități. Având în vedere necesitățile impuse de organizarea voluntarilor, de echiparea, înarmarea și transportul lor, în cadrul comitetului au fost create o secție militară, condusă de Nicolae Nedelcu și o secție financiară condusă de Simion Gocan¹¹.

Am arătat deja că, din lipsa mijloacelor de transport, voluntarii români au fost nevoiți să se alăture voluntarilor cehoslovaci care, datorită privilegiilor de care s-au bucurat în Rusia țaristă și kerenskiană, dispuneau de posibilități organizatorice și materiale superioare. S-a văzut, de asemenea, că după desființarea corpului de la Kiev, acțiunea politico-organizatorică din Rusia țaristă a trebuit să fie reluată practic de la început, fără să se mai poată conta însă pe sprijinul statului român, ca în anul 1917. Să mai adăugăm că în vara lui 1918 numărul voluntarilor români era de abia 3.000 -

⁸ A.M.N.U.A.I.: I. Șaiu, *ms. cit.*, p. 15-18.

⁹ A.M.N.U.A.I.: colecția *Corpul Voluntarilor Români din Siberia*, dosar I (Organizarea C.V.R. în prima sa garnizoană siberiană - Celabinsk, iulie-decembrie 1918), Ordin la Raportul nr. 13 din 20 septembrie 1918, inv. 6546/3; V. Nițescu, *Douăzeci de luni în Rusia și Siberia (1918-1919)*, vol III, București, 1932, p. 198; E. Bufnea, *Formațiile de voluntari, în Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul (1918-1928)*, vol. I, București, 1929, p. 126.

¹⁰ *La Roumanie*, Paris, I, nr. 32 și 33 din 22 și 23 august 1918.

¹¹ A.M.N.U.A.I.: colecția *C.V.R. din Siberia*, dosar I, Ordin la Raportul nr. 13 din 20 septembrie 1918.

comparativ cu cei peste 40.000 de componenți ai Corpului Cehoslovac -, iar o grupare cu efective și cu mijloace atât de reduse ar fi avut șanse minime să înfrunte pericolele și să străbată singură, în plin război civil, uriașa distanță până la țărmurile Pacificului. În fine, o impresie deosebită a produs asupra românilor din Rusia faptul că în iunie 1918, după ce Corpul Voluntarilor Cehoslovaci a declarat război sovietelor, Alianții au recunoscut oficial Consiliul Național Cehoslovac de la Paris (care coordona și activitatea cehoslovacilor din Rusia) ca organ politic conducător al celor două popoare, ceea ce înseamnă de fapt recunoașterea dreptului lor de a-și constitui un stat de sine stătător. Deoarece oamenii politici occidentali, sub impresia defavorabilă a păcii de la Buftea-București, puneau la acea dată sub semnul întrebării calitatea de stat asociat pe care România și-o asumase prin convenția cu Antanta din 1916, inclusiv revendicările sale naționale, românii din Rusia au apreciat ca absolut necesară colaborarea cu voluntarii cehoslovaci.

Interesul pentru acțiunea comună a trupelor naționale era de altfel reciproc, comandamentul cehoslovac la rândul său fiind interesat de aportul militar pe care puteau să-l aducă românii, mai ales în perspectiva sporirii numărului lor prin noi recrutări. Aceasta cu atât mai mult cu cât unul dintre obiectivele importante ale activității desfășurate în statele apusene de emigrațiile popoarelor subjugate din Austro-Ungaria - îndeosebi după Congresul de la Roma din aprilie 1918 - era lupta lor solidară pentru înfrângerea și dezmembrarea imperiului dualist și înfăptuirea idealurilor lor naționale, conform dreptului de liberă dispunere al popoarelor.

În virtutea acestui principiu și în conformitate cu necesitățile concrete ale activității pe care o desfășurau pe teritoriul Rusiei, C.N.R. și Consiliul Național Cehoslovac (C.N.C.S.) - secția pentru Rusia (care s-a reconstituit la scurtă vreme după evenimentele conflictuale din luna mai) au încheiat în 11/24 august 1918, în orașul Celeabinsk, un Tratat de alianță și colaborare în care erau incluse toate prevederile menite să asigure coeziunea trupelor de voluntari, concepute ca armată unică destinată unor scopuri comune. Partea română se angaja să organizeze un Corp de Voluntari care să lupte pentru "dezrobirea tuturor provinciilor românești din Austro-Ungaria și alipirea lor la România liberă", iar secția C.N.C.S. își lua obligația de a da tot concursul Corpului Voluntarilor Români. C.N.R. era recunoscut ca "organ politic și executiv" al C.V.R., revenindu-i sarcina să organizeze unitățile împreună cu C.N.C.S., "pentru a continua lupta cu Puterile Centrale în strânsă legătură cu armata cehoslovacă și cu aliații, în primul rând pe teritoriul Rusiei și al României și, în caz de nevoie, pe teritoriul Franței". La cererea C.N.R., a fost introdusă în Tratat și prevederea conform căreia "în cazul când România ar relua lupta împotriva Puterilor Centrale, Corpul Voluntarilor Români își rezervă dreptul de a se atașa la armata română și a trece sub comandamentul ei suprem". Au fost incluse, de asemenea, clauze privind recrutarea, organizarea și aprovizionarea voluntarilor, avansările în grad, plata soldelor, asigurarea cantonamentelor, susținerea propagandei naționale etc. Respectându-se uzanțele consacrate, tratatul stipula că cele două părți semnatare "se vor feri să trateze cu aliații în mod unilateral chestiuni ce privesc interese ce nu figurează în acest tratat fără o învoire prealabilă".

În pofida nevoii presante de a încheia Tratatul, C.N.R. a reușit să asigure prin prevederile acestuia un larg grad de autonomie pentru voluntarii români în raporturile cu cehoslovacii. Deși în articolul 7 se specifica subordonarea unităților românești față de

comandamentul cehoslovac, articolele imediat următoare prevedeau: "8. Corpul Voluntarilor Români se organizează și, întrucât permit condițiile de luptă și strategice, se grupează și operează ca unitate de luptă indivizibilă. 9. Comitetul Național Român alcătuiește regulamentele organizației interioare a Corpului Voluntarilor Români și anume privitor la organizarea justiției, școala de ofițeri și subofițeri, avansarea ofițerilor și ajutorarea invalizilor (...)". În plus, este remarcabil faptul că, anticipând evoluția evenimentelor politico-militare din România, conducătorii românilor din Rusia au insistat să se prevadă posibilitatea trecerii C.V.R. "sub exclusivă conducere a Comitetului Național Român sau a altei organizații centrale românești, care va lua asupra sa conducerea activă revoluționară împotriva Austro-Ungariei (...)".

Potrivit Tratatului, obiectivul determinant al rămânerii trupelor de voluntari în Siberia era "frontul din Rusia împotriva Puterilor Centrale" și nu amestecul în chestiunile interne ale fostului imperiu rus. Se accentua, de altfel, asupra faptului că în cazul în care frontul proiectat de Antanta prin inițiativa amintită a generalului Berthelot s-ar desființa, voluntarii vor trece pe frontul francez. Prin urmare, nici în planurile C.N.R. și nici în cele de ansamblu ale armatelor naționale nu poate fi reținută ideea de a lupta împotriva rușilor, indiferent de orientările politice ale acestora. Conflictul dintre trupele de voluntari și forțele armate ale puterii sovietice, ca de altfel și neînțelegerile cu regimul amiralului Kolceak, s-a născut exclusiv din necesitatea de a urgenta părăsirea Rusiei și de a asigura securitatea transportului armatelor naționale spre estul extrem al Siberiei. Acest conflict care s-a soldat cu numeroase victime de ambele părți și care a întârziat peste așteptări deplasarea spre Vladivostok, a fost provocat nu de voluntari ci de potrivnicii lor, iar riposta voluntarilor a fost, după expresia lui Bufnea, "un act de demnitate națională și de apărare: ei au înțeles cu toții să ridice armele, nu mâinile, cum li s-a cerut"¹².

Tratatul din 24 august 1918 a fost semnat din partea română de Voicu Nițescu, Nicolae Nedelcu, Corneliu Vaida și Simion Gocan, iar din partea cehoslovacă de Bogdan Pavlu, Iosif Patejdl, Ivan I. Esenki (vicepreședinți ai C.N.C.S. - secția pentru Rusia), Rudolf Medek (șeful secției militare a C.N.C.S.) și F. Richter (secretarul C.N.C.S.)¹³.

Deși împrejurările ulterioare nu au permis transpunerea sa riguroasă în practică, documentul comun româno-cehoslovac a stabilit modalitățile concrete de realizare a colaborării, în avantajul real al ambelor părți. Pentru români, încheierea înțelegerii a reprezentat unica posibilitate de a relua activitatea consacrată îndeplinirii dezideratului național și, până la urmă, s-a dovedit soluția care a înlesnit traversarea Siberiei în vederea repatrierii voluntarilor și a numeroși prizonieri.

Principala și cea mai grabnică urmare a Tratatului a fost înmănușarea unităților deja constituite și a altor grupuri de foști prizonieri într-un unic corp de voluntari români, sub autoritatea politică a C.N.R. În 28 august 1918, noul organ conducător al românilor din Rusia a difuzat în lagărele de prizonieri un manifest mobilizator în care se spunea: "Comitetul Național Român din Rusia a hotărât să formeze din rândul prizonierilor români din Rusia un corp de voluntari care să lupte și el în contra dușmanilor noștri. Acest corp a început să se închege. Zi de zi vin din toate

¹² A.M.N.U.A.I.: E. Bufnea, *Revoluția de eliberare națională a Transilvaniei (1914-1919)*, p. 231.

¹³ *Ibidem*, p. 226; *Gazeta Voluntarilor*, Cluj, XI, nr. 3 din 8 ianuarie 1936.

unghiurile Rusiei bravii fii ai Ardealului, Banatului, Maramureșului, Sălajului, Crișanei și ai Bucovinei la Celeabinsk, vin cu inima plină de însuflețire și nădejde și cer să fie primiți în corp (...) Fraților! Nici-un român să nu lipsească din Corp! Un singur cuvânt să vă stăpânească: toți la Celeabinsk în Corpul Voluntarilor Români!"¹⁴.

Organizația militară a voluntarilor români se subordona Conferinței Naționale, compusă din "toți ofițerii români transilvăneni și bucovineni, ajutoari de sublocotenenți, învățători și acei intelectuali care întrunesc condițiile de a servi cu termen redus", întreaga mișcare fiind supusă autorității politice a C.N.R., sub președinția lui Voicu Nițescu.

Cele două batalioane, cu efectivele sporite, au primit numele de Batalionul I "Horea" și Batalionul "Mărășești", adăugându-li-se un batalion de rezervă care trebuia să-i grupeze și să-i organizeze pe voluntarii nou sosiți și să furnizeze noi efective batalioanelor active. Despre semnificația conferirii numelui Batalionului I, *Gazeta Transilvaniei și Bucovinei* scria în primul număr: "Cel dintâi batalion al Corpului voluntarilor români ce se organizează aici în Siberia poartă numele marelui nostru mucenic Horea (...) Voi, soldați ai batalionului Horea, fiți mândri! Pe steagul vostru purtați chipul acestui martir al neamului. Ochii lui sunt ațintiți asupra voastră. Coborâți în voi marele și viteazul lui suflet, ca să puteți să vă ridicați fiecare până la înălțimea lui (...). Frunza gorunului sub care graiul lui a rostit dorința mincinoasă a împăratului freamătă agitată. Și acest freamăt, în care geme însuși sufletul lui Horea, nu se va potoli decât atunci când împărăția minciunii se va prăbuși cu împărat cu tot"¹⁵.

La comanda Corpului Voluntarilor Români a fost numit maiorul Ioan Dâmbu, iar în fruntea intendenței, care avea un rol deosebit în această fază a înzestrării subunităților, a fost desemnat preotul militar George Ristea¹⁶.

În ordinele de zi date de Ioan Dâmbu în cursul lunii septembrie 1918 s-au stabilit măsuri concrete și urgente privind atribuțiile comandanților de subunități, instituirea ordinii și disciplinei, echiparea și înarmarea voluntarilor, plata soldei, organizarea popotei ofițerilor și sălilor de masă pentru ostași etc. Spre sfârșitul lunii, datorită faptului că sediile voluntarilor români din Celeabinsk au fost solicitate de comandamentul cehoslovac, Batalionul II și Batalionul de rezervă s-au instalat în orașele Petropavlovsk și Kurgan, în vreme ce membrii C.N.R., comandamentul C.V.R. și întregul Batalion I au rămas în continuare la Celeabinsk. La începutul lunii octombrie, după unele redistribuiri, ordinea de dispunere a corpului era următoarea: la Celeabinsk, Batalionul I compus din patru companii active, trei companii de rezervă, o subunitate de sanitari și una de "profesioniști" (croitori, cizmari, dulgheri etc.); la Kurgan, Batalionul II; la Petropavlovsk, Batalionul de rezervă, transformat între timp în Batalionul III¹⁷.

În ce privește echipamentul voluntarilor români, s-a stabilit că uniforma acestora este "identică cu cea din Regat, cu însemnele ofițerilor și gradațiilor de acolo",

¹⁴ Biblioteca Academiei Române, București (în continuare B.A.R.), Serv. msse., Arhiva *Luceafărului*, mapa I, varia 12a, f. 7-8; A.M.N.U.A.I.: I. Șaiu, *mss. cit.*, p. 14; V. Nițescu, *op. cit.*, p. 129; C. Vaida, *Voluntarii români din Rusia, în Douăzeci de ani de la Unire*, vol. I, Oradea, 1938, p. 339.

¹⁵ *Gazeta Transilvaniei și Bucovinei*, Celeabinsk, I, nr. 1 din 26 octombrie/8 noiembrie 1918; V. Nițescu, *op. cit.*, p. 166-167.

¹⁶ A.M.N.U.A.I., colecția *C.V.R. din Siberia*, dosar I, Ordin la Raportul nr. 11 din 25 septembrie 1918.

¹⁷ *Ibidem*, Ordinele la Rapoartele nr. 11 din 25 septembrie 1918, nr. 12 din 26 septembrie, nr. 14 din 30 septembrie și nr. 23 din 14 octombrie 1918, inv. 6546/1, 2, 3, 4, 14.

distribuindu-se în acest scop modele confecționate sau desenate de vestoane, chipie, epoleți etc. și specificându-se obligativitatea de a purta la chipiu panglica tricoloră românească. Pentru confecționarea uniformelor și accesoriilor acestora s-au organizat ateliere proprii de croitorie și cizmărie în care au fost încadrați meseriașii români, precum și meseriașii ruși angajați temporar, cu ordinul sever ca până la încheierea acțiunii de echipare atelierele să lucreze în program prelungit¹⁸.

În vederea urgentării acțiunii de recrutare a voluntarilor s-au stabilit atât zonele și traseele feroviare pentru "conferențieri", cât și diurnele convenite acestora, cu specificația că în acest caz ele trebuiau să fie egale pentru ofițeri și gradele inferioare. De pildă pentru cei ce călătoreau de la Celeabinsk spre apus se acordau 8 ruble pe zi, de la Celeabinsk spre răsărit până la Omsk, 6 ruble pe zi, iar de la Omsk mai departe, 8 ruble pe zi. Emisariilor li s-au acordat, de asemenea, suplimente de ceai și zahăr și li s-au înmănat documente care să le înlesnească cazarea și hrana în punctele de concentrare ale cehoslovacilor, în timp ce pentru deplasări la distanțe mai lungi spre nordul sau sudul căii ferate au fost "prevăzuți cu spese de birjă ori trăsură"¹⁹.

Ca urmare a apariției unor manifestări turbulente și anarhice, semnalate printre voluntarii de toate naționalitățile, comandamentul C.V.R. a difuzat un ordin de zi preventiv care enumera sancțiuni diverse pentru abaterile grave de la "disciplină și călcarea jurământului de onoare". Simpla menționare a delictelor supuse pedepsei ilustrează atât complexitatea situațiilor cu care erau confrunțați voluntarii în vârtejul sângeroaselor conflicte din Rusia, cât și răspunderea pe care înțelegeau să și-o asume în acele împrejurări conducătorii românilor: "(...) trădare de patrie, fuga la dușman, fuga de pe câmpul de luptă, părăsirea voluntară a camaradului în timpul luptei, refuzul de a participa la luptă, conjurație, ațâțare ori îndemnare de a se preda la dușman, negare de a face rezistență dușmanului, predare în prinsoare fără rezistență, acțiuni siluite contra comandanților, răscoale, năvălire asupra gardei ori asupra patrului militare, ucidere, jaf și furt, spionaj, aprinderi, distrugerii, aducerea în stare rea a armamentului, a mijloacelor de apărare, a rezervelor de alimente, nimicirea telegrafului sau a telefonului sau oricăror aparate destinate pentru transmiterea știrilor, stricarea liniilor ferate, a vagoanelor sau a stațiilor de semnalizare pentru căile ferate, atentat contra persoanelor oficiale" etc²⁰. Pentru abateri mai puțin grave, ca de pildă pentru "cei care se prefac bolnavi și doctorul nu constată boala", pentru "pierderea obiectelor de îmbrăcăminte" sau pentru "cei care practică jocurile de noroc" sancțiunile se limitau la arest în garnizoană, rețineri din soldă și mustrare, fără a fi exceptat nici-un voluntar, indiferent de funcție și grad²¹.

În mod firesc, o atenție deosebită a fost acordată activității de educație cultural-patriotică a voluntarilor, în care scop s-a constituit "Secția Culturală a Corpului Voluntarilor Români Transilvăneni-Bucovineni". După cum arată în jurnalul său memorialistic voluntarul Ioan Macarie, învățător în Vinerea (jud. Alba), Secția Culturală l-a însărcinat să organizeze un cor, care mai apoi a prezentat la diverse ocazii modeste dar emoționante spectacole, în cadrul cărora s-au cântat "Deșteaptă-te române", "Pe-al

¹⁸ *Ibidem*, Ordinele la Rapoartele nr. 14 din 30 septembrie, nr. 16 din 3 octombrie 1918 și nr. 17 din 5 octombrie 1918, inv. 6546/4, 6, 7.

¹⁹ *Ibidem*, Ordin la Raportul nr. 16 din 3 octombrie 1918, inv. 6546/6.

²⁰ *Ibidem*, Ordin la Raportul nr. 12 din 26 septembrie 1918, inv. 6546/2.

²¹ *Ibidem*, Ordin la Raportul nr. 11 din 5 septembrie 1918 și 12 din 26 septembrie 1918, inv. 6546/1, 2.

nostru steag", "Ștefan, Ștefan, domn cel Mare", iar la Crăciunul din 1918 "am dat un concert foarte reușit cu frumoasele noastre colinde O ce veste minunată, Trei păstori și Pleacă Leana"²². Totodată, a fost continuată tradiția creată în timpul constituirii primului Corp de Voluntari Români din Rusia, constând în organizarea periodică a unor prelegeri și conferințe pe teme naționale și de informare politică susținute de intelectuali, care nu va fi abandonată nici în momentele cele mai grele prin care vor trece voluntarii români din Siberia. În activitatea culturală au fost folosite puținele cărți și periodice românești care au răzbătut pe acele meleaguri și, mai frecvent, ziarele rusești, cehoslovace, franceze etc. primite de la misiunile aliate. Inedite și cu atât mai impresionante pentru români au fost spectacolele cinematografice oferite voluntarilor de la Celeabinsk, Petropavlovsk și Kurgan de Misiunea Militară americană din Siberia²³.

Un rol important în activitatea de educație și de propagandă națională l-au avut ziarele editate de Comitetul Național Român și de Secția Culturală a C.N.R. Începând din 8 noiembrie 1918 a apărut *Gazeta Transilvaniei și Bucovinei*, sub redacția lui Voicu Nițescu și Victor Braniște, primul fost director și al doilea fost redactor al *Gazetei Transilvaniei* din Brașov, până la sistarea apariției acesteia în 1916. Publicația românească din Siberia a fost tipărită la început într-o imprimerie cehoslovacă din orașul Ekaterinburg, iar după procurarea utilajului tipografic propriu, la Celeabinsk²⁴. De la sfârșitul anului 1918, când Corpul Voluntarilor Români a fost transferat de la Celeabinsk la Irkutsk, unde au mai apărut din acest ziar trei numere șapirografiate sau scrise de mână, redactate exclusiv de Victor Braniște, după care apariția sa a încetat. Sub îndrumarea Secției Culturale a apărut în schimb ziarul litografiat *Vestitorul*, scris de învățătorul Augustin Șandru din Viștea Făgărașului, dar după numai un număr titlul său a fost înlocuit cu acela de *Neamul Românesc*, care va deveni cea mai populară tribună a voluntarilor din Siberia²⁵. Concomitent cu *Neamul Românesc* s-a publicat sub îngrijirea învățătorului Teodor Stoianovici gazeta umoristică *Monitorul Oficios*. Mai târziu, după ce voluntarii români au ajuns la capătul "Anabasis"-ului lor siberian în portul Vladivostok de pe țărmul Pacificului, *Neamul Românesc* a fost înlocuit cu *Țara Noastră*, iar *Monitorul Oficios* cu *Pițigușul*²⁶. Aceste "inimoase foi naționale", a căror ținută grafică modestă reflecta condițiile vitrege pe care le-au cunoscut voluntarii români din Siberia, s-au străduit și au izbutit în mare măsură, după exemplul presei românești din Transilvania antebelică, să reflecte "tot ce a frământat sufletul voluntarilor"²⁷ și în mod deosebit să le dea acestora simțământul că nu sunt definitiv pierduți pe meleaguri străine, să sădească în sufletul lor mândria de a contribui la înfăptuirea idealului național.

²² *Jurnalul voluntarului Ioan Macarie din Corpul al II-lea de Voluntari Români*, mss., p. 7-8 (mulțumim și pe această cale d-nei Lucia Vlad, fiica lui Ioan Macarie, pentru bunăvoința de a ne fi pus la dispoziție pentru studiu manuscrisul, aflat în posesia familiei); A.M.N.U.A.I.: Ordin la Raportul nr. 19 din 9 octombrie 1918, inv. 6546/10.

²³ A.M.N.U.A.I.: Ordinele la Rapoartele nr. 23 din 14 octombrie și nr. 25 din 16 octombrie 1918, inv. 6546/14, 16.

²⁴ V. Braniște, *Gazeta Transilvaniei în Siberia*, în *Almanahul presei române*, 1926, p. 80; V. Nițescu, *op. cit.*, p. 131.

²⁵ A.M.N.U.A.I.: E. Bufnea, *Revoluția de eliberare națională a Transilvaniei (1914-1919)*, p. 237.

²⁶ V. Nițescu, *Gazeta Transilvaniei. O recapitulare necesară*, Brașov, f.a., p. 16.

²⁷ A.M.N.U.A.I.: E. Bufnea, *op. cit.*, p. 237.

În pofida greutăților de transport, un număr relativ mare de noi voluntari au început să sosească la Celeabinsk de la sfârșitul lunii august 1918, ca efect al apelului difuzat de C.N.R. și al activității emisarilor trimiși în diverse centre ale Siberiei occidentale și centrale. Ei au fost încartiruiți în clădirile administrative ale fabricii "Kuznețov" din localitate, transformate în cazărmi "ad-hoc", în timp ce unele grupuri au fost repartizate la unitățile din Petropavlosk și Kurgan. Până la jumătatea lunii septembrie numărul voluntarilor români din cele trei garnizoane a ajuns la aproape 4.000, pentru ca spre sfârșitul anului 1918 să depășească 5.000²⁸. Îndată după sosire ei au fost echipați, înarmați și trecuți la un program intensiv de instrucție militară, în timp ce bolnavilor li s-a asigurat un minim de asistență medicală de către medici români și cehoslovaci.

Organizarea Corpului Voluntarilor Români din Siberia s-a bucurat de un aport prețios și din partea unui alt grup de ofțeri români, care aveau deja experiența dobândită în timpul constituirii și activității Corpului de la Kiev. Trecând peste nenumărate piedici și riscându-și viața la tot pasul, până în octombrie 1918 au reușit să ajungă la Celeabinsk ofițerii D. Băleanu, E. Bufnea, I. Centea, I. Iana, L. Teglariu, I. Laza, A. Seleș, O. Moga, S. Ghișa, D. Gâșteanu, V. Furtună și A. Cojocariu²⁹.

O preocupare constantă a Comitetului Național Român a fost de a înștiința opinia publică internațională, conducătorii politici ai statelor aliate și asociate, presa din cât mai multe țări despre constituirea Corpului Voluntarilor Români din Siberia. În condițiile ieșirii temporare a României din război, era important să se cunoască că românii nu au încetat totuși lupta și nu au renunțat la satisfacerea dezideratelor lor naționale. Încă din septembrie 1918 au fost trimise din Celeabinsk telegrame adresate corpului diplomatic aliat din Vladivostok, profesorului Thomas Masaryk și transilvăneanului Vasile Stoica, aflați în S.U.A., ziarelor editate de emigrația română din America etc., adresându-li-se rugămintea de a insista pe toate căile pentru recunoașterea de către marile puteri a dreptului de autodeterminare al poporului român, alături de al celorlalte popoare supuse din Austro-Ungaria³⁰.

Cu deosebită emoție au primit voluntarii transilvăneni și bucovineni veștile despre mișcările revoluționare ce se desfășurau cu tot mai multă intensitate în Austro-Ungaria, pe fundalul înfrângerilor suferite de Puterile Centrale în toamna anului 1918 pe frontul francez și pe frontul italian. Printre manifestările politice cele mai remarcabile organizate de C.N.R. se numără "Adunarea Națională" desfășurată în 16/29 octombrie la sediul C.V.R. din Celeabinsk, ca răspuns la manifestul împăratului Carol al Austro-Ungariei, în care se proclama federalizarea monarhiei în scopul menținerii integrității sale și a continuității domniei Habsburgilor³¹. A fost adoptată cu acest prilej o Declarație solemnă care refuza orice soluție de compromis în privința Transilvaniei și Bucovinei, cerând recunoașterea dreptului legitim al poporului român de a-și hotărî singur soarta. "Drept răspuns la manifestul împăratului Carol către popoarele sale - glăsuia Declarația Corpului Voluntarilor Români -, declarăm și proclamăm toate provinciile românești:

²⁸ V. Nițescu, *Douăzeci de luni în Rusia și Siberia (1918-1919)*, p. 130; C. Kirițescu, *Războiul pentru întregirea neamului*, vol III, București, 1925, p. 118-119.

²⁹ V. Nițescu, *op.cit.*, p. 152 și 157; E. Bufnea, *Formațiile de voluntari*, p. 126-127.

³⁰ V. Nițescu, *op.cit.*, p. 168-171.

³¹ *Ibidem*.

Transilvania, Banatul, Crișana, Maramureșul și Bucovina din monarhia austro-ungară desfăcute de această împărăție și realipite la regatul liber român, cu care din acest moment ele alcătuiesc un stat unitar, liber și independent, iar locuitorii acestor provincii se declară cetățeni ai României Mari.

Aceasta este dorința și voința neclintită a românilor de pretutindeni, care acasă la ei, neputând vorbi liber, își afirmă gândul lor prin glasul voluntarilor din Rusia, Italia, Franța și America.

Marii noștri aliați au recunoscut în momentul intrării României în război idealul politic al românilor. Pacea României nu a fost decât o fatală și dureroasă suspendare de arme. Actul de la București, încheiat cu puterile centrale, e un produs al silei și împrejurărilor vitrege rezultate din pacea de la Brest.

Aliații au refuzat să recunoască acest act. Angajamentul lor și-a păstrat deci întreaga tărie. Declarațiunea pe care o fac voluntarii se reazimă pe acest angajament rămas întreg în picioare. El e valabil nu numai pentru cetățenii regatului român, ci și pentru românii din Austro-Ungaria. El a fost consfințit prin sângele a sute de mii de ostași români, printre care numeroși flăcăi transilvăneni și bucovineni căzuți pe câmpul de onoare pentru idealul lor și pentru cauza aliaților³².

Ca și manifestul de la Darnița din 13/26 aprilie 1917, Declarația Corpului Voluntarilor Români a fost notificată telegrafic diplomaților aliați aflați în Siberia și prin aceștia guvernelor Franței, Angliei, S.U.A., Italiei și Japoniei³³.

Două zile mai târziu, C.N.R. a expedit o telegramă adresată regelui României, în care se sublinia, între altele: "(...) Miile de români din Rusia, originari din Austro-Ungaria, organizați într-un puternic Corp de voluntari, au aclamat pe Majestatea Voastră de Rege al tuturor Românilor. Ei sunt gata și așteaptă ordinele Majestății Voastre. La 29 octombrie ei au proclamat desfacerea pământurilor românești de către Austro-Ungaria și alipirea lor la România și acum așteaptă ca împreună cu vitejii lor frați din Regat să încoroneze pe Majestatea Voastră cât mai curând la Alba Iulia"³⁴.

Pe când se aflau încă la Celeabinsk și în garnizoanele Petropavlovsk și Kurgan, voluntarii au primit cu bucurie și cu speranțe renăscute vestea mult așteptată că, prin ordinul Marelui Cartier General din 28 octombrie/10 noiembrie 1918, armata română a reintrat în război și se află în marș spre Muntenia și Dobrogea, precum și peste Carpați, în Transilvania³⁵. Cu acest prilej sărbătoresc, *Gazeta Transilvaniei și Bucovinei* scria: "Vitejii de la Mărășești, cei mai buni ostași ai lumii, cum i-a numit generalul Berthelot, ca treziți dintr-un somn greu și urât, au prins din nou armele și în puțină vreme ei au curățit Țara Românească de vrăjmași. Sprinteni ca întotdeauna, vânătorii români au urcat cu repezeciune munții noștri dragi, au trecut Carpații și au coborât văile în lor, iar astăzi se găsesc în satele noastre din Ardeal și Bucovina, unde se îmbrățișează cu frații lor (...).

³² B.A.R., Serv. msse., Arhiva *Lucașfărului*, mapa IX, varia 41; A.M.N.U.A.I., colecția *C.V.R. din Siberia*, dosar I, Ordin la Raportul nr. 37 din 1 noiembrie 1918, inv. 6546/18; Loc. cit.: E. Bufnea, *Revoluția de eliberare națională a Transilvaniei (1914-1919)*, p. 229-230; V. Nițescu, *Douăzeci de luni în Rusia și Siberia (1918-1919)*, p. 177-178; C. Vaida, *op. cit.*, p. 340; *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, nr. 80 din 30 octombrie 1938.

³³ A.M.N.U.A.I.: E. Bufnea, *op. cit.*, p. 230.

³⁴ B.A.R., Serv. msse., Arhiva *Lucașfărului*, mapa IX, varia 43; A.M.N.U.A.I., copie dact., inv. 6559; Cf. E. Bufnea, *Voluntarii români din Siberia*, Brașov, 1929, p. 27-28.

³⁵ Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fond 71/1918 E.2, partea a I-a, vol 177, f. 188.

La apariția lor tresar mormintele și crucile de la căpătâi îi binecuvintează. Clopoțele, câte au mai rămas, poartă pe limbile lor de aramă marea veste. Tulnicul trezește cu glasul lui duios și prelung morții noștri la marea zi a învierii³⁶.

Îndată după decretarea celei de-a doua mobilizări a armatei române, renăscând speranța voluntarilor din Rusia de a se putea alătura războiului României împotriva Puterilor Centrale, a fost trimisă regelui Ferdinand o nouă telegramă: "Corpul Voluntarilor Români din Rusia și Comitetul Național Român depun omagiile lor în fața Majestății Voastre cu prilejul continuării războiului din partea României. Românii subjugați din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș, Sătmar, Bihor și Bucovina sunt mândri de a fi de aici înainte supuși credincioși ai Majestății Voastre, iar voluntarii români din Rusia, urmărind cu încredere și entuziasm înaintarea fraților lor de sânge și de arme în adâncul moșiei strămoșești, așteaptă nerăbdători ordinele Majestății Voastre"³⁷. În același timp, după ce a devenit cunoscut mesajul lui Robert Lansing către guvernul român prin care S.U.A. recunoșteau legitimitatea aspirațiilor românești, Voicu Nițescu a notificat președintelui Wilson proclamarea de către voluntarii din Rusia a dezlipirii teritoriilor românești din Austro-Ungaria și alipirii lor la România. O notă telegrafică cu conținut asemănător a fost trimisă Consiliului Național al Unității Române de la Paris, de la care s-a primit după câteva zile răspunsul, prin care Tache Ionescu confirma că acțiunea voluntarilor români "i-a fost de cel mai mare folos în eforturile pe care Consiliul național le face pe lângă aliați pentru recunoașterea idealului nostru național"³⁸. Concomitent, a avut loc un schimb de telegrame între C.N.R. și reprezentanții statelor aliate aflați în Siberia, prin care conducătorii voluntarilor români făceau cunoscută Declarația adoptată în 29 octombrie, exprimându-și hotărârea de a continua lupta începută de România în 1916, împreună cu sentimentele de prețuire și de recunoștință pentru eforturile și sacrificiile statelor Antantei în "războiul purtat pentru libertate, democrație și civilizație"³⁹.

IOAN I. ȘERBAN

³⁶ *Gazeta Transilvaniei și Bucovinei*, Celeabinsk, I, nr. 2 din 30 octombrie/2 noiembrie 1918; V. Nițescu, *Douăzeci de luni în Rusia și Siberia (1918-1919)*, p. 207.

³⁷ B.A.R., Serv. msse., Arhiva *Luceafărului*, mapa IX, varia 44; A.M.N.U.A.I., copie dact., inv. 6560; *Curentul*, București, XVI, nr. 5674 din 2 decembrie 1943.

³⁸ V. Nițescu, *op. cit.*, p. 1818; E. Bufnea, *Voluntarii români din Siberia*, p. 28; *La Roumanie*, Paris, I, nr. 38 din 13 noiembrie 1918.

³⁹ E. Bufnea, *op. cit.*, p. 28.

**THE MAKING OF THE SECOND ROMANIAN VOLUNTEERS
CORPSS FROM RUSSIA – AUGUST 1918 (II)**

(SUMMARY)

The present paper is the continuation of the first part already published in *Apulum* XXXVI, and shows the making circumstances of the second Romanian Volunteers corps from Russia (The Romanian Legion from Siberia). Formed by Romanians from Transylvania and Bukovina, this military unit had as principal purpose, to keep on fighting against the Central Powers, during World War I, and to accomplish the Union of the National Romanian State.

The Second Romanian Volunteers Corps, under the political authority of the National Romanian Committee, created in Celeabinsk in august 1918, worked together with Ceho-Slovakian, Yugoslavian and Polish Volunteers corps, on the Siberian territory until the spring of 1920.

Although the purpose of the volunteers recruitment was to abolish the national exploitation in the Austrian-Hungarian Empire, by moving on to the French front, where the war continued until November 1920, they were deeply involved in the Russian Civil War against the Bolshevik army. The departure from Russia was delayed at the price of great human sacrifices and many difficulties.